

Doc. dr. Adnan Fočo
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Filozofski fakultet / Faculty of Philosophy
adnan.foco@ff.unsa.ba

UDK 316.485.6 (497.6)

Pregledni naučni rad

POLITIČKI STEREOTIPI U PROCESU POMIRENJA

POLITICAL STEREOTYPES WITHIN THE RECONCILIATION PROCESS

Sažetak

Pomirenje je nužnost života ljudi u zajednici. Ta osnovna maksima je vodilja u procesima koji su doveli ljude i narode do tragedija i stradanja. Iako rat nije prirodno stanje već mir, u povijesti sukoba ljudi i narodi su nalazili načina da svoje odnose temelje na paradigmama koje su značile iskorak iz stanja rata i sukoba u procese pomirenja i suživota te dobrosusjedskih odnosa. Za zemlje i narode koji imaju zajedničku prošlost, zajedničke vrijednosti, kulturu, tradiciju pa i jezik pomirenje postaje ne samo neminovnost već i dug prema historiji i tradiciji života koji su njihovi prethodnici imali. Za proces pomirenja potrebna je ne samo vremenska distanca i spoznaja istine o dogođenom već i nove ideje političkih snaga i društvenih aktera. Nove snage neopterećene historijom prošlosti mogu ponuditi novu budućnost i svom ali i drugim narodima i građanima. Ta nova budućnost je osnova spoznaje da ljudi imaju prava i da ta prava materijaliziraju nasuprot moći kolektiviteta koji se ogleda u dominaciji nacije, etnije ili pak ideologije. Svi ti kolektiviteti u povijesti su poznati i imali su tragične posljedice po njene sudionike. Za bosanskohercegovački prostor i pomirenje postoji ne samo potreba već i nužnost kako bi se našao iskorak iz nepodnošljive stvarnosti. Za taj proces potrebno je stvoriti i širi ili društveni ambijent i aktere koji imaju snage da se suoče sa sadašnjosti i prave pomake ili iskorake ka budućnosti radi razvoja društva i afirmacije demokratskih procesa i društvenih odnosa.

Ključne riječi: pomirenje, društveni akteri, narod, etnički odnosi, nacija, nacionalizam, političke snage, politički lideri, vlast i moć, zločin, Haški tribunal, presude Međunarodnog suda u Hagu

Summary

Reconciliation is a necessity for the lives of people in the community. This basic maxim is a guideline in the processes which led people and nations to tragedies and tribulations. Even though a war is not a natural condition but peace, in the history of human conflicts people and nations found ways to found their relationships on

the paradigms which meant a step out of the state of war and conflict into the processes of reconciliation and coexistence, as well as the good neighborly relations. For countries and nations that share a common past, common values, culture, tradition and language, reconciliation becomes not only inevitability, but also a debt toward history and tradition of life that their predecessors used to have. The reconciliation process requires not only time distance and knowledge of the truth about what has happened, but also new ideas of political forces and social actors. New forces unencumbered by the history of the past can offer a new future to both themselves and other nations and citizens. This new future is the basis of the realization that people have rights and that these rights materialize against the power of a collectivity that is reflected in the domination of a nation, an ethnic group or an ideology. All these collectivities in history are famous and they had tragic consequences for its participants. For Bosnia and Herzegovina's space and reconciliation, there is not only a need, but also a necessity to find a way out of unbearable reality. For this process it is necessary to create a wider or social environment and actors that have the strength to face the present and to make a step or move towards the future in order to develop society and affirm democratic processes and social relations.

Keywords: *reconciliation, social actors, people, ethnic relations, nation, nationalism, political forces, political leaders, authority and power, crime, The Hague Tribunal, decisions of the International Court of Justice in The Hague*

Pomirenje, riječ koja se sve više čuje, riječ koja u neku ruku zbunjuje, riječ koja predstavlja nadu da postoji pravda za žrtve i nadu za buduće generacije. Taj termin, ali i izvorno značenje predstavlja čitavu strategiju demokratskog društva da na novim osnovama nađe snagu i izlaz iz začaranog kruga prošlosti, u društvima i sistemima gdje su se rat i stradanje zbili i gdje je tragedija nadvladala razum pa i sva načela ratovanja. To pitanje ima i smisla i posebno značenje; raspad bivše Jugoslavije i ratni talas koji zahvata Bosnu i Hercegovinu kao posljedica ili samo izgovor za raspad do tada zajedničke države. Iz današnje perspektive i dovoljno duge vremenske distance da se zaključiti da je rat u BiH projiciran i sa istočne ali i sa zapadne strane i da je on bio neminovnost njihovog uticaja i angažiranja snaga koje su ga generirale. Za ovakvu premisu bi se moglo iz današnje perspektive konstatirati da je netačna, da izjednačava krivce, da su svi žrtve itd. Opravdanja i recikliranja historije i činjenica nikad dovoljno na ovim prostorima. Uvijek se traže opravdanje i krivci s druge strane. Svakako se ne mogu amnestirati ni snage koje su djelovale u samoj Bosni i Hercegovini. One su bile više od filijala snaga susjednih država. Bile su generatori i formalni nositelji rata, ali i realizatori zla, podjela, mržnje, protjerivanja i

stradanja stanovništva. Da činjenice nisu bitne, govori današnja društvena realnost koja se ogleda u simplifikaciji stvarnosti da su svi žrtve, jedni drugih, da su svi branitelji, da su bili borci i zaslužni za državu i narod. Ako pogledamo kako država BiH izgleda u teritorijalnoj strukturi i ustrojstvu, onda i ne čudi takva tvrdnja. BiH je više neka imaginacija pravnog i teritorijalnog statusa nego što je stvarna njena funkcionalnost. Stalno se sapliće o svoju strukturu i nametnutu tvorevinu kroz koju ni jak strani aparat ne može suvereno da se kreće. Lideri i nositelji funkcija državne vlasti sapliću se u svakom pokušaju bilo da je predstavljaju kao državu, bilo da pokušavaju pokazati njenu snagu i jedinstvo ili opredjeljenje za promjene onog što je tvorevina rata i strahota i što svakako u novom vremenu predstavlja prevaziđeno i retrogradno.

Ovoj analizi svakako nije namjera da bitnije sagleda sadašnje stanje i društvene procese u funkcionisanju države i sistema. Namjera nam je da se više osvrnemo na proces pomirenja kao modela i iskoraka iz nepodnošljivog stanja prošlosti i ratnog naslijeđa koje ne dá iskorake ka novom i pozitivnom. Rat sam po sebi je tragičan i za aktere ali i za sve one koji na bilo koji način participiraju u njegovim posljedicama. Na prostoru BiH u periodu rata 1992–1995. godine stradalo je mnogo stanovništva, stradalo je mnogo aktera rata i samih vojnih i civilnih aktera. Tačan broj poginulih još uvijek nije poznat. Još uvijek se traga za nestalim kako civilima tako i zarobljenim licima. Jaka su još uvijek emocionalna, nacionalna pa i svaka druga sjećanja i zaziranja od snaga koje su operirale na određenim prostorima. Snažno je prisutno nepovjerenje naroda i građana u drugost i njenu snagu da radi za bolju budućnost, ostavljajući tragičnu prošlost iza sebe. U toj dihotomiji svakako treba tražiti razloge zastoja u napretku i procesu pomirenja i otvaranju perspektive života i suživota na prostorima i teritoriju koji je oblikovan u samostalnoj državi BiH.

Pomirenje je zadati cilj svakog demokratskog društva ali i svakog čovjeka koji želi napredak i perspektivu sebe i svojih sugrađana. Njega je teško ostvariti, pogotovo u okruženju koje iskorake smatra izdajom nacionalnih interesa ili izdajom „pravične“ borbe ili ciljeva za koje su mnogi stradali. Upravo su ciljevi sporni jer su se zasnivali na pogrešnim premisama. Dakle, iz pogrešno postavljenog pitanja teško je naći valjan odgovor. Zato uhodani stereotip o „svrsi i cilju“ borbe treba ostaviti u vremenu u kome su formulirani i u kojima su se događaji zbili. Za novi iskorak potrebna je hrabrost koja se ogleda u raskidanju sa prošlošću, sa mitologijom i pogrešnim percepcijama i sa vizurom novog u naslijeđu demokratskih društava i poredaka vlasti.

Pomirenje se odvija kroz više društvenih faza. Prva ili važna faza jeste procesuiranje zločina i zločinaca. Dakle, to je faza u kojoj se utvrđuju činjenice koje služe da se sagleda istina i da se kao takva prihvata u procesu promjene paradigme na rat i na sam zločin koji je činjen. To je na neki način i satisfakcija za žrtve jer pravda dolazi do izražaja i predstavlja ono što je ljudska civilizacija, da svaki zločin mora biti sankcionisan. Donesene presude bi trebale pomoći političkim subjektima i društvenim snagama da na osnovu utvrđene istine poduzimaju korake u prevazilaženju uzroka rata i stradanja. Usljed konflikta koji se desio na prostoru bivše Jugoslavije pa time i Bosne i Hercegovine osnovan je poseban sud u Hagu koji ima za cilj da procesuiraju najveće zločine i njihove aktere. Također je i domaće pravosuđe ovlašteno da vrši procesuiranje zločina koji su činjeni na prostorima Bosne i Hercegovine ali i drugih republika, danas samostalnih država. Taj proces koji vrše sudovi je obiman i mnogi akteri su bili predmet procesuiranja. Međutim, obim činjenih zločina u periodu sukoba prevazilazi samo normativne sankcije. Za nove politike i nove odnose koji za svoju osnovu imaju pomirenje povratak povjerenja u suživot i zajedničke interese građana i naroda treba mnogo više društvene akcije čiji su akteri političke snage, nevladin sektor, mediji ali i svi građani. Presude nisu sebi svrha i cilj već bi trebale biti osnova za poduzimanje široke akcije u promjeni naslijeđenih odnosa i paradigmi koje je rat profilirao i koje su postale na neki način već prihvaćen stav i političko gledište. Učinjenim procesima do sada nisu zadovoljni ni stradalnici ni akteri zbivanja. Obim zločina je velik, pravne norme, tj. presude imaju ograničen domet, politički akteri su nedovoljno hrabri i spremni na raskid sa prošlošću i okretanju ka novoj budućnosti zasnovanoj na drugačijim vrijednostima i drugim premisama koje imaju iskustva prošlosti i koje predstavljaju obrazac mira kao nove paradigme sa poštivanjem svih individualnih ali i kolektivnih prava građana i naroda.

Pored presuda, u procesu pomirenja veoma važnu ulogu ima proces reparacije i ostvarivanja prava ljudi na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine bez obzira na njeno teritorijalno ustrojstvo. Naime, najveće pravo pa i poništavanje posljedica rata i zločina je pravo na povratak ljudi na svoja prijeratna imanja i mjesto boravka uz uživanje svih prava od sigurnosti do ostvarivanja imovinskih i svojinskih prava. Državu čine građani i bez njihovog prisustva sve su iluzorne formalnopravne i teritorijalne tvorevine. Dakle, građani čine i legitimiraju svaku državu i vlast. Pravo povratka i nastanjivanja spada u red temeljnih prava u svakom demokratskom sistemu. Najveći dio zločina i stradanja ogleda se upravo u toj društvenoj sferi, jer je veliki broj građana pod različitim okolnostima morao napustiti svoja imanja i svoje predratno mjesto stanovanja. Sve vlasti kroz mirovni sporazum su se

obavezale uz pomoć i međunarodne zajednice da će pomoći svim svojim kapacitetima povratak, sigurnost i pravo na povrat imovine. Međutim, u praksi su nastupile mnogobrojne opstrukcije. One su potpomognute prevelikim normiranjem i sporim rješavanjem i stvaranjem uslova za održiv povratak i sigurnost povratnika na svojim prijeratnim posjedima. Svakako je taj proces na različite načine i kočila međunarodna zajednica, opravdavajući i sebe i lokalne vlasti za nesnalaženja u tom procesu ali i u toleriranju politika rata i njenih sljedbenika koji su opstruirali ostvarivanje temeljnih prava ljudi i građana. Politike rata su nastojale zadržati stanje nametnuto silom rata i stradanja vlastitog stanovništva. Nisu bile spremne političke snage za radikalne promjene koje bi značile raskid sa prošlošću i okretanje budućnosti. Praktičnom politikom građani i narodi su postali taoci neproaktivnih i prevaziđenih politika koje su ostale zarobljene u prošlosti. Te politike su i danas dominantne i nedovoljno produktivne za stvaranje društvenog ambijenta koji bi značio raskid sa prošlim i retrogradnim. Dominantna politička ideja je nacionalna ideja zasebnosti na kojoj etnonacionalne stranke grade svoj politički etos. U multikulturnoj i nacionalnoj sredini takve politike ne mogu biti produktivne u ostvarivanju jednakosti i ravnopravnosti te ne mogu biti dovoljna snaga za poštivanje individualnih prava i sloboda građana. One favorizuju kolektivna prava i kolektivno predstavljanje nasuprot pojedinačnim potrebama ljudi i njihovim interesima. U tom odnosu kolektivnog i zanemarivanja individualnog prava i slobode čovjeka i građanina treba tražiti uzroke sporog i malog procesa pomirenja. Da su takve politike stvar prošlosti i zarobljenosti društva, potvrđuje činjenica odlaska ne samo mladih ljudi već i svih populacija stanovništva iz Bosne i Hercegovine i to skoro podjednako iz svih dijelova ili etničkih grupa. Svojim odlaskom potvrđuju činjenicu da su teritorijalna ustrojstva, kolektivna predstavljanja i etnonacionalne politike za njih nešto s čim se ne mire i što im nije perspektiva.

Treći, ne manje važan proces pomirenja odvija se putem memorizacije i sjećanja te raznim drugim obilježjima. To je zapravo civilizacijska tvorevina koja služi da opominje ljude i politike na prošlost i na tragičnosti sukoba kojih nije malo bilo u ljudskoj civilizaciji. Proces memorizacije ne odvija se s idejom zaborava prošlosti i opomene za budućnost. Sporovi u našim prilikama nastaju na svakom koraku ili se odvijaju stihijski. Značajna memorijalna mjesta izazivaju negiranja ili osporavanja političkih struktura na određenim prostorima. Memorijalna obilježja služe da iznova provociraju ili da predstavljaju uzrok za nesporazume ili da veličaju zločin počinjen nad drugim narodima ili građanima. Naime, i u ovom segmentu je vidljiv nedostatak političke volje da se prošlost ostavi po strani i da nove snage kreiraju budućnost na novim političkim ali i vrijednosnim pretpostavkama.

Da je novo uvijek teže od starog, već viđenog društvenog obrasca, najilustrativnije pokazuje percepcija javnosti na izrečene presude pred Haškim tribunalom za učinjene zločine na prostoru BiH.¹ Poznato je da mediji imaju najznačajniju ulogu u percepciji i stvaranju slike u javnosti o određenom događaju, a time i na njeno stajalište. Najilustrativniji primjer su presude Haškog tribunala koje su oblikovale i međunarodnu ali i domaću javnost. Za ovu analizu smo uzeli samo dio medija koji su na vrlo ilustrativan način izvještavali i iz čijih analiza se da vidjeti kako percepcija ili stereotip medijski postaje općeprihvaćeni stav određene sredine ili društva. Medijsko izvještavanje je bilo različito i oslikava i stanje društvene stvarnosti. Međunarodni mediji su dali objektivnu analizu ili izvijestili o određenoj presudi i njenoj sadržini, dok su domaći mediji presude u suštini koristili za veličanje zločina i uloge izvršioca kako bi opravdali postojeću politiku ili pak istu presudu su koristili za nove optužbe i nove nesporzume.

Međunarodna percepcija uglavnom se temeljila i ogledala na objektivnoj interpretaciji činjenica i utvrđenih djela u haškim presudama, dok je domaća percepcija bila različita. Naime, većina političkih predstavnika sliku javnosti o presudama je stvarala na način da su zločine i zločince opravdavali i da su njihovu politiku predstavljali kao nužnu u odbrani vlastitog naroda. Malo je pomirujućih tonova koji su težili da se stvari sagledaju u svjetlu dokazanih činjenica i da se zločin osudi radi dobra i procesa pomirenja. Ipak se može vidjeti da pored političkih opravdanja istina o prirodi i karakteru rata te obimu i vrsti zločina sve više dolazi do najšireg kruga građana i da se sa nelagodnom gleda na te događaje sa određenom dozom pokajanja pa i stida za zlodjela koja su u njihovo ime rađena.

Percepciju slike javnosti ćemo navesti u onom dijelu koji se odnosi na reakcije koje su uslijedile nakon izricanja prvostepene presude Radovanu Karadžiću. Iz te percepcije je vidljivo da se međunarodna javnost jasno određuje prema događajima i odgovornosti pojedinaca, dok se domaća, tj. bosanskohercegovačka javnost i dalje infiltrira podjelama i opravdanjima za činjenje zločina i za odgovornost pojedinaca u našoj nedavnoj ratnoj prošlosti.

Da se primijetiti da političke elite nerado priznaju krivnju i da se ne oslobađaju politike prošlosti. Istini za volju, vidljivi su drugi tonovi koji daju

¹ Proces pomirenja sveobuhvatno sam izložio u knjizi *Uticao presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju na procese pomirenja u Bosni i Hercegovini*, elektronsko izdanje, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2017.

nagovještaj da su politike devedesetih preživljene i da su one dio tragične historije.

Naše stavove ćemo ilustrirati političkim stanovištima i medijskim izvještajima koji su uslijedili nakon prvostepene presude Radovanu Karadžiću koja je donesena 24. marta 2016. godine.² Bilo koju presudu da uzmemo, ima iste ili slične komentare i politička stajališta različitih strana koje su bile u sukobu.

Urednički stav utjecajnog „Washington Posta“ o Karadžiću³

PRESUĐENO JE VOĐI KRVAVE SRPSKE POBUNE PROTIV PRIZNATE VLADE BIH

Utjecajni američki list „Washington Post“, blizak vladajućoj američkoj administraciji Baracka Obame, objavio je 25. 3. 2016. urednički stav u kojem je ocijenio da nijedna od 80 izrečenih presuda Međunarodnog tribunala za ratne zločine na području bivše Jugoslavije nije važnija od one izrečene Radovanu Karadžiću.

Nijedna presuda nema toliki značaj kao izrečena Karadžiću, političkom vođi krvave srpske pobune protiv međunarodno priznate Vlade Bosne i Hercegovine – kaže se u uredničkom stavu.

Šokantni zločini

Ovaj list navodi da je nakon skoro osam godina suđenja pravno ustanovljena Karadžićeva umiješanost „u neke od najšokantnijih zločina novije evropske povijesti: prisilno masovno protjerivanje nesrba iz njihovih sela, njihovo pritvaranje u koncentracionim logorima, namjerno granatiranje Sarajeva i pucanje na civile u glavnom gradu BiH te masovna ubistva više od 8.000 muslimanskih muškaraca i dječaka u Srebrenici 1995. godine.“

² Prosecutor v. Radovan Karadžić public (Public redacted version of Judgement issued on 24 March 2016 volume I of IV), IT-95-5/18-T, International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the former Yugoslavia since 1991, 24 March 2016. Dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement.pdf [pristupljeno 20. 11. 2019].

³ ‘Editorial Board’ (2016), *Radovan Karadzic gets sentenced for his horrific crimes, a quarter-century later*, 24. mart. Dostupno na: https://www.washingtonpost.com/opinions/radovan-karadzic-gets-sentenced-for-his-horrific-crimes-a-quarter-century-later/2016/03/24/6db3085e-f1f4-11e5-85a6-2132cf446d0a_story.html [pristupljeno 20. 11. 2019].

Također, navodi se da su uz podršku Vlade Srbije i ostataka JNA u kojoj su dominirali Srbi bosanski Srbi proveli brutalnu kampanju etničkog čišćenja.

Za Evropu i SAD genocid je pobudio sjećanja na Drugi svjetski rat i osjećaj da počiniooci ratnih zločina ove generacije moraju odgovarati – ističe se u ovom američkom listu.

Dalje se kaže da je Karadžić tokom procesa protestirao uz tvrdnje da je sve to bila neizbježna posljedica rata, ali Tribunal je ustvrdio da su patnje i krvoprolića bili „izrazito predvidljivi, provedeni s namjerom, te su rezultat planova Karadžića i njegovog udruženog zločinačkog poduhvata, čiji je vojskovođa Ratko Mladić, koji je također podvrgnut sudskom procesom u Haškom tribunalu, te čija se presuda očekuje naredne godine.“

Karadžić je uspio izbjeći svoje hapšenje sve do 2008. godine, kada je otkriven da živi u Beogradu, prikriveno, veoma bizarno, kao bradati iscjelitelj – podsjeća se u analizi.

Krunisanje rada

Također, potcrtava se da je Haški tribunal podigao 161 optužnicu, uključujući i onu protiv bivšeg srbijanskog diktatora Slobodana Miloševića, za genocid, mučenja te ostale zločine protiv čovječnosti. Osuđeno je 80 ljudi, 18 ih je oslobođeno, dok je 36 slučajeva prekinuto, uključujući i onaj protiv Miloševića, koji je umro tokom suđenja. Dodatnih 25 slučajeva vraćeno je sudovima na tlu bivše Jugoslavije.

Postoji mnogo razloga da se kritizira Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju, posebno zbog suđenja brzine puža, koja su uslijedila poslije dugih odgađanja hapšenja Karadžića i Mladića. Ipak, rad Tribunala sada je krunisan Karadžićevom presudom i pored svega je pomogao konsolidiranju demokratije u bivšoj Jugoslaviji ustanovljavanjem mjere pravde koja je retrospektivna, ali ne i osvetnička. Točkovi pravde sporo melju, ali melju, navodi „Washington Post“.

Zbirna analiza pisanja njemačkih medija

Njemački listovi dan nakon izricanja presude Radovanu Karadžiću za genocid i druge ratne zločine u ratu u BiH opširno komentiraju tu presudu u Haškom tribunalu te se osvrću na reakcije u Bosni i Hercegovini i Srbiji.

„Spiegel Online“⁴ piše da je u Haškom tribunalu sa 40 godina zatvora kažnjen „jedan od najbrutalnijih protagonista ratova u bivšoj Jugoslaviji devedesetih godina“. Podsjećajući na opsadu Sarajeva i više od 11.000 ubijenih u tom gradu, kao i na genocid počinjen u Srebrenici, „Spiegel Online“ piše da je „kao predsjednik samoprovzane bh. Srpske republike Karadžić, prema navodima međunarodnih promatrača, naredio brutalnu kampanju 'etničkih čišćenja' protiv muslimanskog stanovništva. Oko milijun ljudi je protjerano. Ukupno je u ratu u BiH ubijeno skoro 100.000 ljudi i na desetine hiljada žena je silovano.“

„Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ)“⁵ u svom komentaru navodi da presudom Radovanu Karadžiću „sada i pravno završava najkrvavije poglavlje ratova koji su izbili uslijed raspada Jugoslavije. Radovan Karadžić od danas više nije samo optuženi već osuđeni ratni zločinac. Tu činjenicu će i žalbeni proces teško moći promijeniti. U Bosni i Hercegovini presuda, doduše, neće moći zacijeliti rane, ali će žrtvama i obiteljima žrtava makar dati jedan osjećaj kasne, veoma kasne pravde.“ U nastavku FAZ piše da je Tribunal u Hagu politiku za koju je bio odgovoran Karadžić nazvao onim što i jeste, „zlom i zločinačkom“, ali da to utvrditi „ne znači da se zločini bh. muslimana ili Hrvata nad Srbima mogu umanjiti ili čak negirati. Ono što je za Sjedinjene Američke Države bio 9/11, odnosno teroristički napad na svjetski trgovački centar u New Yorku, to je za bh. muslimane bio '7/11' – masakr u Srebrenici koji je počinjen 11. jula 1995. godine. Dok Ratko Mladić snosi glavnu odgovornost za provedbu zločina u Srebrenici, sam masakr je politički bio sastavni dio i okrutno-logička posljedica jedne ideologije za koju odgovornost u prvom planu snosi Karadžić.“

List se dalje osvrće i na reakcije u Srbiji, navodeći da će one biti isto toliko značajne kao i sama presuda. FAZ s tim u svezi podsjeća da je nakon uhićenja Karadžića 2008. godine u Beogradu tadašnji glavni sekretar Srpske radikalne stranke (SRS) Aleksandar Vučić, a današnji premijer Srbije, prosvjedovao protiv izručenja Tribunalu te da je Karadžića nazvao „simbolom (srpskog) patriotizma“, a tadašnjeg predsjednika Srbije Borisa Tadića nazvao „diktatorom“ i „izdajicom“ koji saraduje sa Zapadom. Danas, međutim, Vučić govori drukčije, piše FAZ, kritizirajući ujedno Tribunal zbog toga što je presudu terminirao upravo na godišnjicu početka NATO-

⁴ Mayr, W. (2016), Urteil gegen: Karadzic Im Angesicht des Grauens, 24. mart. Dostupno na: <https://www.spiegel.de/politik/ausland/radovan-karadzic-wegen-voelkermord-verurteilt-kommentar-a-1084060.html> [pristupljeno 20. 11. 2019].

⁵ F.A.Z.-Archiv in sämtlichen Artikeln seit 1993 fortsetzen. Dostupno na: <https://www.faz.net/suche/?query=radovan+karad%C5%BEi%C4%87&resultsPerPage=20> [pristupljeno 20. 11. 2019].

ovog bombardiranja Srbije. „Naravno da Tribunal može zastupati stajalište da rat na Kosovu i proces protiv Karadžića formalno nemaju ništa zajedničko, što je formalno potpuno tačno. Ali Tribunal ne djeluje u bezračnom prostoru, on jeste, htio ili ne htio, i politički akter“, piše FAZ.

„Süddeutsche Zeitung“⁶ (SZ) također donosi komentar na presudu Karadžiću u kojemu navodi da „to što su ga haški suci osudili ne samo za napade na civile, progone, teror, otmice i ubistva već i za genocid je najmanja mjera povijesne pravde za desetine hiljada žrtava i stotine hiljada pripadnika obitelji žrtava. Međutim, isto tako je istina da je Karadžić ostvario svoj glavni cilj. Republika Srpska u kojoj žive još skoro samo Srbi je realnost. Preživljavanje Bosne i Hercegovine, u okviru koje se službeno nalazi RS, srednjoročno i dugoročno gledano, upitno je. Konflikt je samo zamrznut. Mnogi Srbi još uvijek sebe vide kao žrtve, Karadžić važi i dalje za heroja, a njegov ubilački nacionalizam kao opravdan. Razumijevanju pa i pomirenju nema ni traga. Međunarodna zajednica bi ustvari trebala skinuti s funkcije Milorada Dodika koji inače sije razdor i sabotira jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu – za što je pravno još uvijek ovlaštena. No, ipak međunarodnoj zajednici, s obzirom na brojne druge međunarodne krize, nedostaje energija da se trajno angažira na Balkanu. Tamo zloduh Radovana Karadžića još uvijek nije poražen.“

„Die Welt“⁷ u svome komentaru presudu Karadžiću uspoređuje s takozvanim Nirnberškim procesom koji se nakon Drugog svjetskog rata u Njemačkoj vodio protiv nacista. Ovaj list piše da je taj proces u Njemačkoj rezultirao jednom vrstom „ozdravljenja pomoću sudstva: istina je otkrivena, došlo je do kajanja zbog zločina, stvorena savjest.“ Stoga „Die Welt“ u slučaju presude Karadžiću postavlja pitanje:

„Može li tu doći do slične katarze? Može li to zbliziti Bošnjake i Srbe u BiH? Zasada izgleda ne. Možda će presuda zacijeliti duboke duševne rane kod bh. muslimana. Ali mnogi Srbi još uvijek smatraju da Karadžiću moraju zahvaliti za njihov disfunkcionalni entitet Republiku Srpsku. Osnivanje država često prati i stvaranje mitova koje zatim sljedeće generacije njeguju. Klasični instrument politike. U slučaju bh. Srba taj mit govori o tome da ih je Karadžić sačuvao toga da nad njima vladaju muslimani. Ratni zločini? Ništa

⁶ Hassel, F. (2016), *Ein bisschen Gerechtigkeit - doch Karadžićs Ungeist lebt weiter*, 24. mart. Dostupno na: <https://www.sueddeutsche.de/politik/kriegsverbrecher-ein-bisschen-gerechtigkeit-doch-karadzics-ungeist-lebt-weiter-1.2921967> [pristupljeno 20. 11. 2019].

⁷ Martinović, M. (2016), *Za mnoge Srbe je Karadžić još uvijek 'heroj': od pjesnika do zatvorenika*, 25. mart. Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/za-mnoge-srbe-je-karad%C5%BEi%C4%87-jo%C5%A1-uvijek-heroj/a-19142491> [pristupljeno 20. 11. 2019].

strašniji od onih koje je počinila druga strana, uvjereni su brojni Srbi. Međunarodno pravosuđe? Pravda pobjednika.“

U nastavku se i „Die Welt“ osvrće na Milorada Dodika koji, kako piše ovaj list, „zgrade naziva po Karadžiću i stalno govori o tome kako želi dovršiti njegovo djelo – tako što prijeti referendumom pomoću kojeg želi otcijepiti srpski dio BiH od zajedničke države. A ipak, BiH je nedavno podnijela zahtjev za članstvo u Evropsku uniju. To bi moglo za posljedicu imati druga stvaranja identiteta, druge perspektive budućnosti. Postoji jedna nova generacija mladih ljudi koji u Karadžiću ne vide ni dobro ni zlo već samo ono smiješno. Njegova loša poezija. Kosa. Neuspjeh njegove politike, njegova skurilna maska kao liječnika alternativne medicine, njegove nebulozne teze. Tu isklijava jedno novo sjeme koje može donijeti plodove. Sjeme pravne države usmjereno protiv balkanskih mitova o krvi i zemlji, teritoriju, tlu.“

Izveštavanje medija u Bosni i Hercegovini i Srbiji o presudi Radovanu Karadžiću

Presuda Radovanu Karadžiću izazvala je brojne reakcije u BiH i regiji. Većina medija je izvijestila o sadržini presude i visini kazne. Međutim, politički lideri, naročito u entitetu Republika Srpska i Srbiji, presudu su politizirali ili iskoristili za nova zaoštavanja odnosa između naroda u BiH ali i same BiH i Republike Srbije. Po takvim stavovima je prednjačio tadašnji predsjednik Republike Srpske (RS) Milorad Dodik. Umjesto sadržine presude i činjenica koje su u njoj utvrđene on je stalno iskrivljivao sliku stvarnosti i plasirao tezu kako se „Bošnjaci spremaju da udare na RS“.

„Neki bi željeli da presuda prvom predsjedniku RS-a Radovanu Karadžiću ima posljedice za RS, ali je RS neumitna činjenica i trajna kategorija i presuda pojedincu ne može da je dovede u pitanje“, kazao je Dodik. O presudi Karadžiću raspravljalo se i na posebnoj sjednici Vlade RS-a održanoj (25. marta) u Banjoj Luci. Zaključci sa te sjednice su usmjereni na optužbe Bošnjaka i njihove vojne formacije uz iskrivljivanje činjenica da se u Haškom tribunalu sudi samo Srbima i njihovim vojnim i političkim predstavnicima.

Komentirajući odluku Haškog suda, tada predsjedavajući Predsjedništva BiH i predsjednik SDA Bakir Izetbegović pozvao je odgovorne u BiH da ne politiziraju presudu Radovanu Karadžiću. „Kao i svi patrioti ove zemlje volio bih da ova presuda ima neke refleksije koje će popraviti ustavno-pravni poredak BiH, ali nisam optimista. Prema mom mišljenju, moguća je jedna katarza dijela stanovništva, političara i lidera u srpskom korpusu da se

presuda prihvati, da se s njom suoče, da proizvede drugačije odnose među narodima“, rekao je Izetbegović.⁸

O mogućim „napadima“ na RS govorio je i srbijanski premijer Aleksandar Vučić ističući da „Srbija neće dozvoliti da se presuda Radovanu Karadžiću iskoristi za političke ili bilo koje napade“ na ovaj entitet. I Vlada Republike Srbije održala je 25. 3. 2016. vanrednu sjednicu Vlade, s jednom tačkom: presuda Radovanu Karadžiću. Nakon sjednice Vlada Republike Srbije je konstatala da „Srbija ima obavezu i prema narodu koji živi van njenih granica. Zato upozorava one koji misle da presudu protiv nekadašnjeg predsjednika RS-a iskoriste za politički ili bilo koji napad na RS. Srbija u skladu sa Dejtonskim mirovnim sporazumom to ne smije, ne može i neće dozvoliti.“

Izjava Aleksandra Vučića od 29. marta⁹: „Žao mi je što Bakir Izetbegović izmišlja da bilo ko iz Beograda prijeti Bosni i Hercegovini. Kao predsjednik Vlade Srbije to nisam činio ni prije, ni za vrijeme, a ni poslije bilo kakve izborne kampanje“, izjavio je premijer Srbije Aleksandar Vučić odgovarajući na izjavu predsjedavajućeg Predsjedništva BiH Bakira Izetbegovića o tome kako su komentari Vučića o „spiralni nasilja koja se pokreće iz Sarajeva“ ishitreni i vjerovatno u funkciji predizbornih odmjerenja snaga unutar Srbije.

„Istina je samo jedna i potpuno nedvosmislena. Izetbegoviću nije bilo potrebno ni dva dana po okončanju izricanja presude Radovanu Karadžiću da pokrene inicijativu, umjesto za konačnim pomirenjem, on iznosi prijedlog za pravnu i političku osvetu nad Srbima. Time je Izetbegović prijetio Srbiji, a mi ćemo njegove prijetnje tolerirati, jer ne znam šta bi bila alternativa. Pretpostavljam da je Izetbegović slučajno previdio činjenicu da se, prije svega, govorilo o političkom nasilju, što je svakako bila njegova najava revizije tužbe za genocid“, navodi Vučić.

Kada je u pitanju nasilje, Vučić navodi kako se u Srbiji svi zločini i svaka vrsta nasilja itekako kažnjavaju.

„Bilo bi dobro kada bi Izetbegović pokazao više volje da zločini nad Srbima u BiH budu rasvijetljeni, a ubice i kriminalci privedeni pravdi. Makar oni za

⁸ Huseinović, S. (2016), *Presuda Karadžiću ne utiče na status RS-a: od pjesnika do zatvorenika*, 25. mart. Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/presuda-karadzic%C5%BEi%C4%87u-ne-uti%C4%8De-na-status-rs-a/a-19142268> [pristupljeno 20. 11. 2019].

⁹ Federalna novinska agencija, Arhiva. Dostupno na: <http://fena.ba/> [pristupljeno 20. 11. 2019].

koje postoje živi svjedoci da su ljudima vadili oči samo zato što su Srbi. To bi, siguran sam, bio dobar početak provedbe prava i pravde i važan doprinos politici mira na Balkanu. Srbija je u potpunosti posvećena miru i pomirenju i nikakvim žalbama i tužbama i politiziranjem pojedinačnih slučajeva krivca za sukobe neće tražiti ni u bošnjačkom narodu, niti u bilo kojem narodu s prostora bivše Jugoslavije“, naveo je Vučić, javlja Tanjug, a prema navodima FENA-e od 23. marta 2016. godine.¹⁰

Iz navedenog se dâ vidjeti da je proces pomirenja spor sa mnogobrojnim opstrukcijama i sa politikama koje i dalje podstiču podjele i koje se oslanjaju na ratne ciljeve. Takve politike gube snagu u javnosti jer su dokazi koje je proveo Haški tribunal veoma jasni i nepobitni. Veliki broj građana imao je priliku uvjeriti se u razmjere zločina i političke ciljeve rata i podjela. Politike rata i dalje negiraju pravo žrtve na satisfakciju i osudu onih koji su činili zlodjela i koji su odgovorni za stradanja nedužnog stanovništva. Tome svakako doprinosi i politika međunarodne zajednice koja je nakon rata modelirala skoro sve političke i društvene procese i koja je reforme sporo podsticala i provodila. Na neki način vođena je politika popuštanja i stvaranja prostora snagama koje su bile protivnici promjena, pomirenja, reintegracije BiH u teritorijalnom pa i političkom smislu.

Ono što se dâ zapaziti pažljivom analizom pisanja medija ali i u političkoj retorici jeste inverzija činjenica kako od zvaničnika Republike Srpske tako i Srbije pa donekle i Hrvatske o njihovoj umiješanosti u rat na prostorima BiH. Nije moguće na drugačiji način objasniti činjenicu da i nakon svih navedenih presuda i dokaza koji su provedeni pred Haškim tribunalom mogu negirati genocid počinjen u Srebrenici od izabranih zvaničnika Republike Srpske i Srbije pa i njihovih medija. Politička rukovodstva i mediji bosanskih Srba i Srbije nastoje dezinficirati i pogrešno tumačiti činjenice o ratu, pod izgovorom da su sve strane činile zločine i da su podjednako svi odgovorni, a da se samo Srbe procesuiru.¹¹ Nedostatak političke volje vidljiv je ne samo u izjavama političkih aktera već i u stvarnim političkim pa i društvenim procesima koji su veoma spori ne samo u sagledavanju činjenica koje oslikavaju istinu događanja već i u procesima koji nastoje rat i stradanje ostaviti iza sebe i okrenuti se traženju demokratskog puta razvoja privrede i ostvarivanju prava i sloboda građana. Naime, posljedice rata i razaranja ali i protjerivanja sa svojih ognjišta su još uvijek snažne. Mali su pomaci napravljeni u procesu povratka, u sigurnosti ljudi na tim prostorima uz

¹⁰ Tanjug, novinska agencija, Arhiva. Dostupno na: <http://www.tanjug.rs/>.

¹¹Justice Report, (2007). Dostupno na: <https://www.justice-report.com/en/page/home> [pristupljeno 20. 11. 2019].

bezbroj administrativnih prepreka koje same lokalne ali i entitetske vlasti čine kako bi taj proces otežale pa čak i onemogućile. Svakako tome treba dodati i ulogu međunarodne zajednice koja je u tom procesu posredovala sa dosta opstrukcija i nedosljednosti i sa toleriranjem lokalnih prilika koje su politički instrumentalizirane i koje su produkt politike rata. Pomirenje je nužnost ljudi i njihova nada da ponovo žive zajedno i u sigurnosti na svom posjedu i imanju. Teritorijalno ustrojstvo je nešto što pojedinca puno ne interesira i što nije produkt prava na imovinu i slobodu nastanjivanja pa i kretanja. Suživot je nužnost multietničkih i multikulturnih zajednica. Pomirenje je potreba, ono je ljudsko pravo, a institucije su obavezne da štite integritet i slobodu pojedinca i njegove imovine bez obzira na religijsku ili etničku pripadnost.

Zaključak

Pomirenje je proces koji vremenski nije ograničen. On sa sobom nosi mnogo nepoznatog ali i u historiji u sličnim procesima potvrđenog. Za njegovu realizaciju potrebna je snaga i politička volja koju kreiraju prije svega politički lideri i one snage koje uspostavljaju ili dominiraju društvenim odnosima. Za takve procese potrebna je nova paradigma od one koja je prethodila ratu ili sukobu, pogotovu je potrebna distanca od politike rata i stradanja i opravdanja takvih procesa. Politika distance i politika pomirenja i uvažavanja činjenica koje su utvrdili nezavisni sudovi su osnova novog na kome može biti građen proces povjerenja i pomirenja. Taj proces je prije svega suočavanje sa dogođenim i sa činjenicama, koje doprinose da se istina sagleda u njenoj sveobuhvatnosti. Nakon spoznaje istine potreban je snažan iskorak iz postojećeg i okretanje ka onom što je zajedničko ljudima i narodima, a to je prije svega suživot, perspektiva, drugačija društvena percepcija stvarnosti u odnosu na prošlost. Za takve politike i ideje potrebne su i nove snage i društveni akteri koji nisu opterećeni prošlošću i koji nemaju ograničenja u identitetu svoje dostojnosti ideja i akcija u novom i za drugo vrijeme potrebnom. Za naše prilike može se konstatirati da je malo političke spremnosti da se prošlost ostavi u zbilji vremena i da se traga za sadašnjošću, što će se ogledati u izvjesnijoj budućnosti.

Literatura

1. Alibašić, H. „Pomirenje prošlosti u Bosni i Hercegovini: negiranje genocida i uloga moralne inverzije”, *Pregled*, br. 3, 2015.

2. Armatta, J. *Twilight of Impunity: The War Crimes Trial of Slobodan Milosevic*, Duke University Press Books, 2010.
3. Borger, J. *Krvnikov trag*, Biblioteka Memorija, Sarajevo, 2016.
4. Cassece, A. *Međunarodno krivično pravo*. Beograd: Centar za ljudska prava, 2005. Birdsall, A. *The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia Towards a More Just Order*. 2006.
5. Čengić, A. *Težina genocida u svjetlu progona i istrebljivanja kao zločina protiv čovječnosti*. Institut za istraživanje ratnih zločina, Sarajevo, 2015.
6. Editorial Board (2016), *Radovan Karadzic gets sentenced for his horrific crimes, a quarter-century later*, 24. mart. Dostupno na: https://www.washingtonpost.com/opinions/radovan-karadzic-gets-sentenced-for-his-horrific-crimes-a-quarter-century-later/2016/03/24/6db3085e-f1f4-11e5-85a6-2132cf446d0a_story.html [pristupljeno 20. 11. 2019].
7. F.A.Z.-Archiv in sämtlichen Artikeln seit 1993 fortsetzen. Dostupno na: <https://www.faz.net/suche/?query=radovan+karad%C5%BEi%C4%87&resultsPerPage=20> [pristupljeno 20. 11. 2019].
8. Federalna novinska agencija, Arhiva. Dostupno na: <http://fena.ba/> [pristupljeno 20. 11. 2019].
9. Gutman, R. *Svjedok genocida*, Durieux, Zagreb, 1994.
10. Hartmann, F. *Krv – realpolitike: afera Srebrenica*, Buybook, Sarajevo, 2015.
11. Hassel, F. (2016), *Ein bisschen Gerechtigkeit - doch Karadžićs Ungeist lebt weiter*, 24. mart. Dostupno na: <https://www.sueddeutsche.de/politik/kriegsverbrecher-ein-bisschen-gerechtigkeit-doch-karadzics-ungeist-lebt-weiter-1.2921967> [pristupljeno 20. 11. 2019].
12. Huseinović, S. (2016), *Presuda Karadžiću ne utiče na status RS-a: od pjesnika do zatvorenika*, 25. mart. Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/presuda-karad%C5%BEi%C4%87u-ne-uti%C4%8De-na-status-rs-a/a-19142268> [pristupljeno 20. 11. 2019].
13. Justice Report, (2007). Dostupno na: <https://www.justice-report.com/en/page/home> [pristupljeno 20. 11. 2019].
14. Martinović, M. (2016), *Za mnoge Srbe je Karadžić još uvijek „heroj“: od pjesnika do zatvorenika*, 25. mart. Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/za-mnoge-srbe-je-karad%C5%BEi%C4%87-jo%C5%A1-uvijek-heroj/a-19142491> [pristupljeno 20. 11. 2019].
15. Mayr, W. (2016), *Urteil gegen: Karadzic Im Angesicht des Grauens*, 24. mart. Dostupno na: <https://www.spiegel.de/politik/ausland/radovan-karadzic-wegen-voelkermord-verurteilt-kommentar-a-1084060.html> [pristupljeno 20. 11. 2019].
16. Prosecutor v. Radovan Karadžić public (Public redacted version of Judgement issued on 24 March 2016 volume I of IV), IT-95-5/18-T, International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the former Yugoslavia since 1991, 24 March 2016. Dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement.pdf [pristupljeno 20. 11. 2019].
17. Tanjug, novinska agencija, Arhiva. Dostupno na: <http://www.tanjug.rs/>.